

RAAP België - Rapport 007

**Post X , Facilitair Centrum en Gebouw 8
Berchem**

**Archeologienota Archeologisch Vooronderzoek
Programma van Maatregelen - 2016G42**

**Nazareth
2016**

Colofon

Opdrachtgever: Berchem X Ring 3 NV
Havenlaan 86C b103
1000 Brussel

Titel: Post X, Facilitair Centrum en Gebouw 8, Berchem
Archeologienota Archeologisch vooronderzoek
Programma van Maatregelen -2016G42

Status: definitief

Datum: 29 juli 2016

Auteur: A.E.M. Van de Water, N. Vanholme & C. Ryssaert

Projectcode: 2016G42

Bestandsnaam: BEPO16-2

Erkend Archeoloog: C. Ryssaert (OE/ERK/Archeoloog/2015/00033)

Bewaarplaats documentatie: RAAP België,
Steenweg Deinze 72,
9810 Nazareth

Bevoegd gezag: agentschap Onroerend Erfgoed

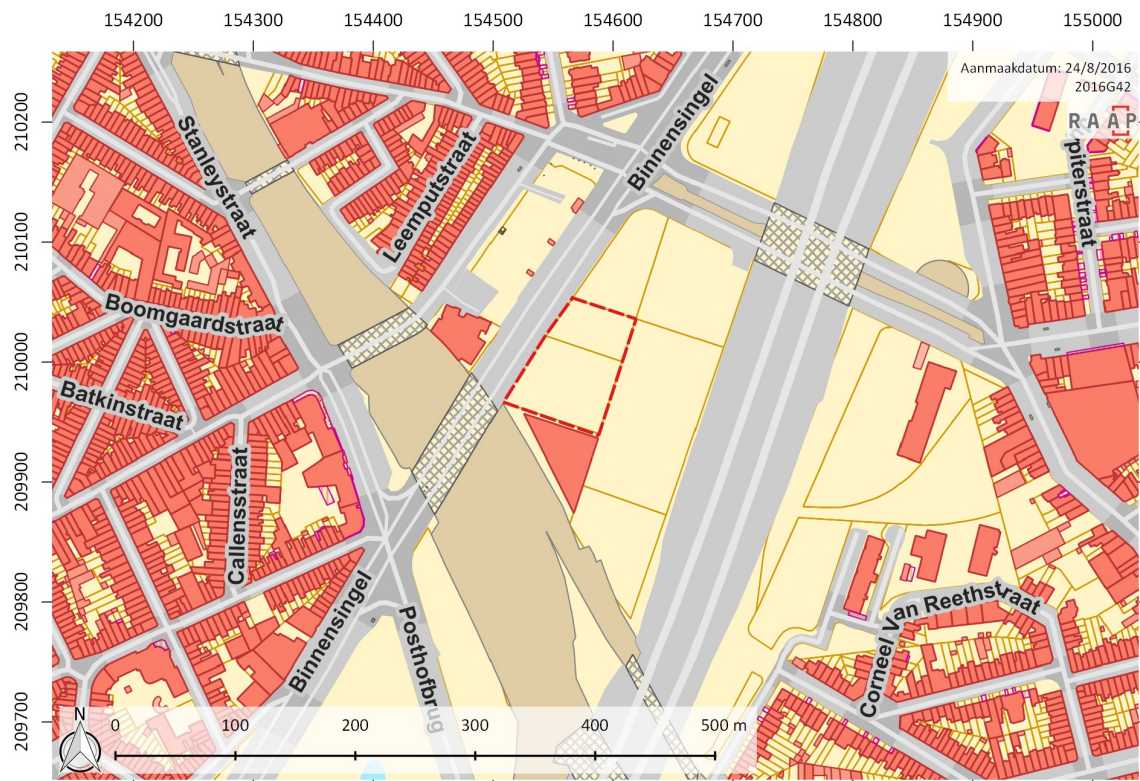
RAAP België BVBA
Steenweg Deinze 72
9810 Nazareth
telefoon: 0498 44 16 99
E-mail: raap@raap.be

© RAAP België bvba, 2016

RAAP België aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

1. Administratieve gegevens

- *naam plangebied*: Post X
- *plaats*: Berchem
- *gemeente*: Antwerpen
- *provincie*: Provincie Antwerpen
- *toponiem*: Post X, Facilitair Centrum en gebouw 8
- *oppervlakte plangebied*: 7000 m²
- *lambertcoördinaten (X/Y)*: noordwest: X=154 566 m; Y=210 053 m
zuidoost: X=154 588 m; Y=209 939 m

figuur 1 Situering van het totale plangebied op het GRB. Het plangebied is rood omlijnd.

2. Gemotiveerd advies

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag heeft RAAP België bvba in opdracht van Berchem X Ring 3 NV een archeologienota opgemaakt door middel van een bureauonderzoek. Op het projectgebied wordt door Berchem X Ring 3 NV een herontwikkeling gerealiseerd. Dit gaat gepaard met de aanleg van bouwputten waardoor het bodemarchief zal verstoord worden.

Alle aspecten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem die uitgevoerd moesten worden om voor het terrein tot een voldoende zekere uitspraak te komen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed konden worden uitgevoerd. Gezien de zekere versterking van het terrein

en het reeds uitgevoerde archeologische onderzoek, was het uitvoeren van een bureauonderzoek voldoende om tot een gefundeerde uitspraak te komen over een eventueel te volgen vervolgtraject. Op basis van het verslag van resultaten van het uitgevoerde bureauonderzoek kan gesteld worden dat:

- het planvoornemen zal sterk ingrijpen in de bodem. De twee gebouwen binnen het plangebied worden met verschillende verdiepingen onderkelderd. Er wordt een bouwput van 7,6m diep voorzien binnen het zuidelijke perceel (95s7) en 10,7m binnen het noordelijke perceel (95r7).
- het plangebied in het verleden plaatselijk verstoord is door de bouw en de sloop van het postsorteercentrum Berchem X uit de jaren '80. Ter plaatse van de kelders en fundamenteën van dit gebouw geldt daarom geen archeologische verwachting meer.
- er geen archeologische verwachting meer geldt voor het zuidelijke perceel (95s7) vanwege de bouw van het voormalige postgebouw, de sloop ervan en de uitgevoerde archeologische werfbegeleiding in 2014 en 2015 rondom de funderingen en kelders van het oude postkantoor. Tijdens het onderzoek zijn alle aanwezige archeologische resten van de 19de-eeuwse Brialmontomwalling opgespoord en gedocumenteerd, waarna ze zijn weggeraven.
- op het perceel 95r7 resten van de 19de-eeuwse Briamontomwalling zullen worden aangetroffen tijdens de werkzaamheden, maar slechts op die plaatsen waar deze niet door de 20ste-eeuwse kelders zijn verstoord.

Uit de resultaten van de bureaustudie kan dus worden geconcludeerd dat de kans op het aantreffen van resten van de Brialmontomwalling op perceel 95r7 zeer reëel is, en dit op zeer geringe diepte onder het maaiveld. Ook de bewaring van oudere (bewonings)sporen is niet uitgesloten. Ondanks er reeds onderzoek werd uitgevoerd op de omwalling op het aangrenzend perceel, is het wetenschappelijk én maatschappelijk verantwoord om het ootselijke perceel van het plangebied aan het onderzoek te onderwerpen. Voorafgaande archeologische onderzoeken hebben immers de relevantie hiervan reeds aangetoond. Onderzoek naar de omwalling draagt bij tot de kennis inzake de bouw- en afbraakfase, de constructie, het gebruikte bouw materiaal en de materiële cultuur van de soldaten en/of omwonenden.

Gezien de aard van de verwachte sporen en de bewaring is een vervolgtraject door middel van een archeologisch onderzoek de meest aangewezen methode. Een vervolgtraject door middel van een vooronderzoek met of zonder ingreep in de bodem worden niet weerhouden. Een geofysisch onderzoek, een veldkartering, aanvullende booronderzoeken of waarderende proefsleuvenonderzoeken zullen weinig extra bijdragen tot het beantwoorden van de onderzoeksvragen die werden opgesteld (zie hieronder). De uitvoering van voornoemde onderzoeken zouden zinvol kunnen zijn als het vooronderzoek doormiddel van een bureaustudie te weinig informatie had opgeleverd inzake de bewaring van archeologische sporen in de bodem binnen het plangebied, wat hier niet het geval is.

De vlakdekkende opgraving dient enkel te worden voorzien in de zone waar geen oude kelder aanwezig is. Onderzoek op het nabijgelegen perceel heeft aangetoond dat de kelders alle archeologische relictten, inclusief de resten van de Brialmontomwalling, hebben weggegraven.

Hieronder worden de voorwaarden beschreven waaraan de opgraving dient te voldoen.

3. Programma van maatregelen

1.1 Afbakening van het terrein

Een groot deel van het betreffende plangebied is reeds verstoord door kelders en funderingen. In de zone buiten de kelders en tussen de funderingen van het oude postkantoor is de kans groot dat de resten van de Brialmontomwalling zullen worden aangetroffen. De afbakening van de kelder is op het plan niet strikt. Dit kon aan de hand van de bouwplannen ook niet worden bepaald. Daardoor dient rekening te worden gehouden met een speling van enkele meters tijdens het archeologisch onderzoek.

De oppervlakte van het plangebied zonder de kelders wordt op 1100m² geschat (zie figuur 3).

figuur 2 Aanduiding van het te onderzoeken gebied binnen perceel 95r7, geprojecteerd op het plan van Mennes (1932).

1.2 Wetenschappelijke doel- & vraagstelling

Het doel van de opgraving is het gedetailleerd registreren en documenteren van de resten van de Brialmontomwalling. Hierbij dient extra aandacht te gaan naar informatie die op het terrein wordt verkregen en niet gekend is door de historische bronnen of voorgaand archeologisch onderzoek. Daarbij wordt aandacht besteed aan de exacte ligging van verschillende bouweenheden, de stratigrafie van de gracht en de mogelijkheid tot het aantreffen van brugpijlers.

Hiertoe worden specifieke volgende (niet-limitatieve) onderzoeksvragen voorgesteld:

- Zijn er sporen die ouder zijn dan de Brialmontomwalling bewaard. Wat is de aard van de sporen, uit welke periode dateren ze. Wat is hun meerwaarde voor dit gebied?
- Welke bouweenheden van de Brialmontomwalling zijn binnen het plangebied aanwezig en hoe sluiten deze aan bij de reeds gekende resten die binnen het grotere ontwikkelgebied zijn aangetroffen?
- Kunnen sporen in relatie worden gebracht met de gekende plannen van de omwalling?
- Wat is de genese van de opvulling van de gracht? Wat zeggen de oudste lagen binnen deze opvulling? (Indien deze kunnen worden bereikt).
- Zijn er naast de grachten en de muurresten andere sporen aanwezig uit de gebruikperiode van de omwalling (kuilen, beerputten, citernes,...). Hoe manifesteren die zich? Wat vertellen ze meer over de randactiviteiten die in en rond de omwalling plaatsvonden?
- Wat is de bijdrage van het onderzoek van dit deel van omwalling aan de algemene kennis over deze vestingbouw?

1.3 Beschrijving van de opgravingsstrategie

De opgraving dient te worden uitgevoerd vlak voor de eigenlijke realisatie van het gebouw, maar nadat de bemaling en de voorziene damwand rond de bouwput is geplaatst. Hiervoor dienen afspraken te worden gemaakt met de bouwheer. Door het onderzoek op deze manier binnen de werkzaamheden in te plannen, dient geen extra bemaling te worden voorzien voor het archeologisch onderzoek.

1.3.1 Opgravingsmethode

Het plangebied dient niet volledig te worden onderzocht. Enkel de zones die buiten de aanwezige kelder vallen, dienen te worden opgegraven. Tijdens het onderzoek zelf zal een keuze worden gemaakt welke delen van de omwalling volledig moeten worden blootgelegd en waar er profielen uitgezet. Het vlakdekkende opgraving in strikte zin is zodoende niet aan de orde. Er moet ook rekening worden gehouden met de impact van de funderingen van het postgebouw, waarvan moeilijk is in te schatten wat de verstoringsgraad is die ze hebben teweeggebracht.

De voorziene vlakken dienen niet verder te worden onderzocht wanneer blijkt dat de verstoring van het archeologisch erfgoed groter is dan ingeschat. Zo is het mogelijk dat de bouwput van de kelders groter is dan op plan is aangeduid. Hierbij moet wel worden gecontroleerd dat de verstoring dermate groot is dat er geen archeologische sporen onder de verstoring aanwezig zijn.

1.3.2 Opgravingstechnieken

Een eerste vlak wordt machinaal afgegraven tot op het archeologisch niveau. Dit niveau wordt opgeschoond en voorzien van de nodige registratie. De begrenzing van de kelders wordt in kaart gebracht, evenals andere verstoringen.

De bouweenheden van de omwalling worden in relatie gebracht met de plannen van de omwalling. Er dient een afweging te worden gemaakt over welke delen meer in detail zullen worden onderzocht. Dit in functie van de wetenschappelijke vraagstellingen en de kenniswinst die die keuze zal opleveren.

Het muurwerk wordt geregistreerd om er maximale informatie uit vergaren. Hierbij dienen detailopnames te gebeuren van de structuren.

Indien noodzakelijk, worden plaatselijk bijkomende vlakken aangelegd. Dit enkel indien het grondplan dermate verschilt van het eerste en dit meer informatie oplevert.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden.

1.3.3 Plannen en doorsnedes met aanduiding van het toepassingsgebied

Voor de aanduiding van het toepassingsgebied wordt verwezen naar figuur 2 en naar de opgravingsmethode.

1.3.4 Strategie voor staalname en conservatie

Staalname van bouw materiaal dient enkel te gebeuren indien het om opmerkelijke zaken gaat die nieuwe informatie kunnen leveren over de omwalling. Inzake steendeterminatie dient hier niet in het bijzondere staalname te gebeuren, daar de herkomst onder meer via rekeningen is gekend.¹

Staalname van grondsporen kan gebeuren met het oog op het recuperen van vondsten. Er wordt geen luik voorzien voor dateringstechnieken omwille van de erg kleine kans tot het treffen van oude grondsporen. Van de omwalling zelf is geweten hoe oud die is.

Naar conservatie toe is het mogelijk dat er materiële resten van wetenschappelijk belang zijn dat conservatie aan de orde is. Bij de verwachte archeologische sporen (de omwalling), zal dit eerder beperkt zijn.

1.4 Duur van de opgraving

De totale duur van de opgraving wordt geraamd op 5 werkdagen.

1.5 Actoren

Volgende actoren zullen een rol spelen bij het archeologisch onderzoek:

- Erkende archeoloog
- Veldwerkleider. De veldwerkleider en de erkende archeoloog kunnen dezelfde persoon zijn.
- Eén assistent-archeoloog
- Twee veltechnici

¹ Mondelinge informatie C. Ryssaert.

- Externe adviseur: Dienst Archeologie - stad Antwerpen: ² De stad dient op de hoogte te worden gehouden van de werkzaamheden. Daarbij worden ze geïnformeerd over geplande vergaderingen en de start van de werkzaamheden.

1.6 Competenties voor de uitvoerders

Het onderzoek wordt uitgevoerd door minstens een veldwerkleider en twee archeoloog-assistent met volgende competenties:

- De veldwerkleider heeft minstens 220 dagen ervaring in stadscontext
- De assistent-archeoloog heeft minstens 100 dagen ervaring in stadscontext
-

1.7 Kostenraming

Omschrijving	Aard	Aantal	Eenheid	eenheidsprijs	totaal
Vorbereiding en coördinatie	TP	1	-	800,00 EUR	800,00 EUR
Veldwerk: inzet archeologisch team	VH	5	dagen	1.480,00 EUR	7.400,00 EUR
Verwerking – assessment	TP	1	-	2.100,00 EUR	2.100,00 EUR
Rapportering en revisiekosten	TP	1	-	800,00 EUR	800,00 EUR
Aanlevering depot (incl. verpakkingskosten)	TP	1	-	250,00 EUR	250,00 EUR
Onvoorziene kosten	VS			2.500,00 EUR	2.500,00 EUR
TOTAAL					13.850,00 EUR

In deze raming zitten geen kosten vervat voor werfinrichting, grondverzet en grondwaterverlaging. Aangezien de werken parallel of net voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden zullen gebeuren, worden deze voorzien door de aannemer van de werken.

Voor het uitzeven en analyseren van monsters wordt bovenop deze raming een bedrag van 5.000 EUR voorzien. Dit bedrag dient aangesproken te worden in functie van de vraagstelling.

1.8 Risicofactoren

Omwille van het monumentale van de te verwachte archeologische resten dient rekening te worden gehouden met grote dieptes waarbinnen wordt gewerkt.

² De functie van dienst Archeologie Stad Antwerpse als adviseur werd mondeling besproken met de heer T. Bellens.

1.9 Het bewaren en deponeren van het archeologisch ensemble

Vóór de aanvang van het onderzoek wordt er contact opgenomen en afspraken gemaakt met de dienst Archeologie stad Antwerpen met betrekking tot het deponeren van het archeologisch ensemble. In bijlage 4 is een document opgenomen met daarin de aanvaardingsvoorwaarden voor archeologische archieven en/of ensembles.